

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

**DLOUHODOBÉ POBÍRÁNÍ DÁVEK POMOCI
V HMOTNÉ NOUZI POHLEDEM PŘÍJEMCŮ**

Bakalářská práce

Charitativní a sociální práce

Autor: Jitka Hloušková, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Hana Štěpánková

Olomouc 2022

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

**DLOUHODOBÉ POBÍRÁNÍ DÁVEK POMOCI
V HMOTNÉ NOUZI POHLEDEM PŘÍJEMCŮ**

Bakalářská práce

Charitativní a sociální práce

Autor: Jitka Hloušková, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Hana Štěpánková

Olomouc 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 7. 11. 2022

.....
Jitka Hloušková, DiS.

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat Mgr. Haně Štěpánkové za vedení této práce, za její rady, připomínky a vstřícnost, které mi během psaní bakalářské práce poskytovala.

Úvod.....	7
1 Systém sociálních dávek v České republice.....	9
1.1 Historický vývoj.....	9
1.2 Současnost.....	10
2 Pomoc v hmotné nouzi.....	12
2.1 Osoba v hmotné nouzi.....	14
2.2 Příčiny vzniku stavu hmotné nouze.....	15
2.3 Důsledky stavu hmotné nouze.....	17
2.4 Dlouhodobé pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi.....	18
3 Příjemci pomoci v hmotné nouzi.....	20
3.1 Typologie příjemců pomoci.....	20
3.2 Potřeby příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi.....	22
4 Metodologie.....	24
4.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka.....	24
4.2 Výběr metody zkoumání.....	24
4.3 Etická stránka výzkumu.....	26
4.4 Sběr dat.....	27
4.5 Zpracování dat.....	29
5 Charakteristiky respondentů.....	31
5.1 Paní Marie.....	31
5.2 Pan Josef.....	31
5.3 Pan Jiří.....	32
5.4 Paní Božena.....	32
5.5 Paní Anna.....	33
5.6 Pan Jan.....	34
5.7 Paní Jana.....	35
5.8 Paní Pavla.....	35

5.9	Pan Václav	36
5.10	Paní Klára	37
6	Interpretace získaných dat dle kategorií.....	38
6.1	Vzpomínky na dětství.....	38
6.2	Strategie pro zvládání stavu hmotné nouze	39
6.3	Nastavení osobních cílů.....	41
6.4	Výhled do budoucnosti.....	42
6.5	Role sociálních pracovníků v životě respondentů	43
7	Shrnutí výsledků výzkumu.....	44
	Závěr	47
	Bibliografický seznam	49

Úvod

Příjmová a majetková nerovnost provází každou lidskou společnost od počátku její existence. Jednotlivé společnosti v průběhu historického vývoje k řešení problematiky chudoby přistupovaly rozdílně. V době antické byla snaha pomoci chudým otázkou udržení mocenského postavení a společenského pořádku. Následovala pomoc určitým skupinám obyvatel, příkladně vysloužilým vojákům, jejíž motivací byla zásluhovost, pro řešení předem definovaných nepříznivých životních situací.

Ve starověkých Athénách, ve 4. století př. n. l., najdeme první formu státní pomoci poskytovanou do stanovené hranice a podmíněnou zjišťováním majetku. Tato pomoc byla určena svobodným, vážně nemocným občanům, kteří se nebyli schopni uživit sami. (Tomeš, 2010, s. 51)

Teprve křesťanství s sebou přináší nový rozměr pomoci chudým, který se odklání od mocensky vedených zájmů pomoci k altruisticky chápané společenské solidaritě. Toto východisko pomoci nemajetným můžeme v Evropském prostoru, České země nevyjímaje, pozorovat do dnešních dnů.

Třebaže, ekonomika za poslední dva roky vykazovala výbornou kondici, je desetina obyvatel České republiky ohrožena chudobou. (MPSV [online])

Uvědomění si těchto historicko-sociálních souvislostí chudoby, spolu s profesní zkušeností práce s lidmi zažívající hmotnou nouzi mě, vedly k výběru tématu bakalářské práce. Při každodenním styku s lidmi nacházející se v obtížné životní situaci si také všímám vlivu jejich osobnostních charakteristik podílejících se jak na vzniku této situace, tak na délce setrvání v ní. Naskýtá se mi proto pohled na generační předávání sociálního statusu, které dle mého názoru je hodno zamyšlení. Jak velkou roli v tomto procesu sehrávají sami příjemci pomoci, nakolik do tohoto procesu zasahují sociální pracovníci, či samotný sociální systém, to všechno jsou otázky, na které budu hledat odpovědi při psaní této práce. Přitom mě zajímá pohled ze strany příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi, neboť dohledáváním příslušných zdrojů jsem zjistila, že v českém prostředí nebylo napsáno mnoho odborných publikací jdoucí touto cestou.

Cílem mé bakalářské práce tedy bude zjistit, jak vnímají dlouhodobí příjemci dávek pomoci v hmotné nouzi svoji situaci a jak dlouhodobé pobírání dávek ovlivňuje jejich

osobní cíle. Jsem si vědoma, že takový přístup s sebou nese mnohá úskalí, ale i možné výhody. Jako výhodu spatřuji ve znalosti prostředí, kterému se budu ve své práci věnovat. Nevýhodu pak nacházím v onom vědecky nepřilíš probádaném terénu. Pro výzkumné šetření volím kvalitativní přístup. Ke sběru dat použiji polostrukturovaný rozhovor. Získané poznatky by pak mohly být přínosné jako podnět pro zefektivnění sociální práce s klienty nacházející se ve stavu hmotné nouze, k předcházení dlouhodobého pobírání sociálních dávek a tím naplnění smyslu a účelu jejich poskytování.

1 Systém sociálních dávek v České republice

Sociální systém je výslednou reakcí společnosti na potřeby jejích členů, v případě sociálních dávek na příjmovou a majetkovou nedostatečnost. Dříve, nežli je pomoc poskytována, společnost určí, komu ji bude poskytovat a v jaké míře. Je proto na místě zamyslet se nad pojmem chudoby v kontextu historického vývoje sociální politiky v českých zemích.

1.1 Historický vývoj

Chudoba, jak již bylo uvedeno v úvodu, byla součástí života každé společnosti, a to i přesto, že její existenci popírala, jak tomu bylo v období reálného socialismu v naší zemi.

Objasnění pojmu chudoby také prošlo vývojem, jak uvádí Koldinská, (2007, s. 131): „Pojem chudoba původně představoval nedostatek – především příjmů. Chápání pojmu chudoby se vyvíjelo spolu s vývojem sociální politiky a moderních přístupů k řešení sociálních problémů. V současné době se chudoba vnímá a řeší prostřednictvím sociální politiky rovněž ve své sociální dimenzi. Základním řešením chudoby je snaha učinit služby a příjmy dostupnými jedinci, který je chudobou ohrožen, nebo se v této situaci již nachází.“

Chudobu je možno dle Jandourka (2008, s. 174-175) rozlišovat dvojím způsobem, na chudobu objektivní a chudobu subjektivní: „Objektivní chudoba je stav, kdy má člověk takovou výši příjmu, pod níž si není schopen opatřit věci potřebné k životu. Odhaduje se, že v objektivní chudobě žije jedna šestina světové populace, tedy lidí, kteří žijí za méně než jeden dolar denně. Subjektivní chudoba je pocit člověka, který vidí, že jiní lidé jsou bohatší a cítí se nespokojeni. Sociologové tu hovoří o relativní deprivaci. To je subjektivně zakoušené strádání nebo pocit nižšího sociálního postavení způsobené tím, že jedinec porovnává svou situaci se situací druhých, nebo se svou vlastní situací v minulosti a vidí, že má málo statků nebo peněz.“

Vzhledem k tomu, že náš sociální systém v oblasti dávek byl v polistopadovém vývoji nastaven jako odraz společensky uznané hranice příjmů, budou předmětem mého zájmu obsaženého v této práci lidé zažívající objektivní chudobu, či jí bezprostředně ohrožení.

Nutno říct, že v období před transformací sociální potřebnost nebyla odvozována od objektivně chápané chudoby, ale od zařazení do předem definované kategorie potřebných skupin obyvatel, jakými byly staří občané, zdravotně postižení, bezprizorní děti, sirotci a Romové. Pomoc o ně zajišťovaly národní výbory. Kryty byly, stejně jako mzdy, ze státního rozpočtu. Takto ideologicky nastavená pomoc měla za následek, že nebyly reflektovány běžné situace přechodné chudoby, čímž paradoxně navzdory socialistickému zřízení docházelo k jejímu vzrůstu. Další formou sociálních dávek byla dotace cen zboží, služeb a nájemného. Tato podpora příjmu úhrnně představovala jednu šestinu ročního objemu mezd. Transformace politických struktur po roce 1989 přinesla zcela odlišnou potřebu koncepce systému sociálních dávek odpovídající potřebám svobodné tržní ekonomiky, za současného přiznání vlastní odpovědnosti občanů za svou budoucnost. (Tomeš, 2010, s. 384-386)

1.2 Současnost

Počátky současně nastaveného sociálního systému je možno spatřovat v sociální reformě vlády ČSFR přijaté v roce 1990, kterou byly položeny základy pro vybudování nově pojaté sociální politiky, a to především vytvořením chybějících institucí (např. úřadů práce), institutů (například sociálního pojištění, životního minima) a mechanismů (jako jsou valorizační mechanismy, kolektivní vyjednávání). Následovalo přijetí odpovídajících zákonů, jakými byly zákon o zaměstnanosti, o životním minimu, sociální potřebnosti, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, o zdravotním pojištění aj. (Žižková 2005, s 95-96)

Zákon o sociální potřebnosti, který řešil problematiku poskytování dávek lidem s nízkými příjmy, byl k 1. lednu 2007 zrušen a nahrazen zákonem o pomoci v hmotné nouzi. Rovněž je možno pozorovat značný posun ve strategii koncepce sociálních dávek. Zatímco v 90 letech minulého století bylo hlavní filozofií dávek určených k doplnění příjmů do hranice životního minima, dle tehdejší terminologie, zabezpečení občanů na standardní úrovni, dnešní koncepce podpory odpovídá částkám umožňujícím přežití, v případě životního minima, či pouhou existenci, v případě minima existenčního. Takový posun v chápání státní pomoci lidem s nedostatečnými příjmy je možno demonstrovat na vývoji částek životního minima a minimální mzdy. V lednu 1996 činila výše životního minima na výživu a ostatní základní osobní potřeby

jednotlivce 1800,- Kč měsíčně. (Nařízení č. 281, § 1 písm. e). Výše životního minima jednotlivce, platná od 1. dubna 2020, představovala částku 3860,- Kč. (Zákon č. 110, § 2). Současně platná výše, od 1. července 2022, činí 4620,- Kč. Měsíční výše minimální mzdy v lednu 1996 činila 2500,- Kč, od ledna 2020 14 600,- Kč. (MPSV [online]), a současná výše, platná od ledna 2022, 16 200,- Kč (MPSV [online]). Tedy pokud v lednu 1996 minimální mzda představovala 1,4násobek částky životního minima jednotlivce, v dubnu 2020 to byl 3,8 násobek, a aktuálně k 1. 7. 2022 3,5 násobek, což jednak vypovídá o společenském tlaku na to, aby se pracovat tzv. vyplatilo, ale i současné politické snaze o zachování sociálního smíru. Ve dvaceti pětiletém vývoji dávkového systému osobně také sledávám vzrůstající roli nestátního neziskového sektoru zasahujícího do oblasti pomoci nejchudším. Ta byla na konci devadesátých let minulého století a počátkem tohoto století převážně doménou státní správy. V nové dekádě jednadvacátého století je pak možno vidět sílící vliv neziskového sektoru, který pomáhá s dokrýváním základních potřeb lidí v hmotné nouzi a tím podporuje vyrovnávat státní koncepci životního a existenčního minima. Zde mám na mysli formy podpory převážně nepeněžního charakteru, jako jsou charitní šatníky, potravinové a nábytkové banky apod. Také reflektuji, jak takto nastavená koncepce sociálních dávek, spolu s dalšími faktory, může ovlivnit dlouhodobé pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi, což je téma, kterému se budu věnovat v následující kapitole.

2 Pomoc v hmotné nouzi

Požadavek na větší adresnost vyplácených dávek, zvýšení aktivity osob nacházející se v nepříznivé životní situaci k jejímu řešení a prohlubující se rozdíly v nákladech na bydlení dal vzniknout systému pomoci v hmotné nouzi.

V důvodové zprávě k zákonu o pomoci v hmotné nouzi jsou jako stěžejní argumenty potvrzující jeho opodstatněnost uváděny: Sjednocení, zprůhlednění pomoci občanům v HN, předcházení situací, kdy se z důvodu dlouhodobého pobírání dávek klienti dostávají do sociální pasti. Nově přijímaný zákon si také klade za cíl omezení dlouhodobé závislosti klientů na sociálních dávkách, předcházení sociálnímu vyloučení, jejich začleňování do společnosti a motivaci k podpoře přijetí i hůře placené práce. Zákon o pomoci v HN se dále zaměřuje na ochranu proti zneužívání dávkového systému a osobní odpovědnost klientů. (Poslanecká sněmovna [online])

Vedle ambicí na zpřesnění podmínek pomoci potřebným a úpravu dávkového systému je možno v nově nastavené koncepci vidět také společenský tlak na snižování nákladů na výplatu sociálních dávek.

Keller (2006, s. 82–84) v souvislosti se sociálními reformami hovoří o modernizaci sociálního státu, kdy tato redukce je odůvodňována požadavkem na zvýšení odpovědnosti každého jednotlivce za vlastní život, například nezaměstnaného za pracovní uplatnění, a tlakem na snižování sociálních výdajů.

Pomoc v hmotné nouzi je v systému sociální ochrany České republiky řazena do třetího pilíře, zvaného sociální pomoci, a to spolu s dávkami osobám zdravotně postiženým, dávkami sociálně právní ochrany a sociálními službami. Jedná se o dávky nepojistné, tedy nárok na ně není odvozován od sociálního pojištění. V rámci principu solidarity je vyplácí stát ze sociálních daní vybraných od ekonomicky aktivních občanů.

Sociální pomoc je, jak uvádí Krebs (2015, s. 302): „... určena k zabezpečení základních životních potřeb osob v situaci absolutního nedostatku hmotných prostředků a v těch sociálních situacích, kdy osoby nejsou schopny samy ani s pomocí vlastní rodiny zabezpečovat svoje základní životní potřeby. ... Systém sociální pomoci tedy řeší situace: kdy jsou ohrožena práva občana, kdy se občan nachází v hmotné nouzi, kdy je

občan v sociální nouzi a není schopen zabezpečit svoje potřeby vlastními silami, kdy mu tyto situace hrozí."

Hmotnou nouzí je dle Zákona o pomoci v hmotné nouzi č. 111/26 Sb. rozuměn stav, kdy člověk, eventuelně s ním společně posuzované osoby, nemá dostatečně zajištěny základní životní potřeby, které si není schopen zajistit vlastními příjmy, či využitím svého majetku, případně majetku osob blízkých. Za zabezpečení základních životních potřeb je ve smyslu tohoto zákona považováno jídlo, ošacení, obuv, základní hygienické potřeby a odůvodněné náklady na bydlení. K překonání stavu hmotné nouze je určen příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Účelem příspěvku na živobytí je pomoci člověku s pokrytím základních osobních potřeb. Doplatek na bydlení slouží k úhradě nákladů spojených s bydlením, které jsou považovány za tzv. odůvodněné. Jedná se o úhradu nájemného, služeb a energií, a to až do výše, která je v místě obvyklá, maximálně však do výše normativních nákladů na bydlení. Normativní náklady na bydlení jsou pravidelně vyhlášovány vládou České republiky vždy k prvnímu dni nového roku. Jejich výše představuje maximální hranici nákladů na bydlení užívanou při výpočtu příspěvku na bydlení ze systému dávek státní sociální podpory a doplatku na bydlení ze systému pomoci v HN. Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována v zákonem definovaných nepříznivých životních situacích, ve kterých se člověk ocitne, a které není schopen zvládnout sám, nebo za pomoci svých blízkých. Orgánem, který o nároku na DPHN rozhoduje a provádí jejich výplatu, je Úřad práce České republiky, a to skrze svá jednotlivá kontaktní pracoviště. Úřad práce je také tím, který dle ZPHN vymezuje osoby, které se nachází ve stavu HN, a které jsou hodné pomoci. (Zákon č. 111).

Na objasnění termínu osoba v hmotné nouzi bude zaměřena následující podkapitola.

2.1 Osoba v hmotné nouzi

Vymezení osob nacházejících se ve stavu hmotné nouze najdeme v ZPHN, kde je definováno dvojím způsobem, a to pozitivním a negativním. Pozitivní vymezení, které specificky určuje podmínky pro jednotlivé typy dávek, obsahuje § 2 ZPHN. Jedná se o přímé vyjmenování situací, kdy se osoby nacházejí v HN. Orgán pomoci v HN je povinen tyto zohlednit. Určujícím měřítkem toho, kdo je považován za osobu v HN jsou příjmy a celkové majetkové a sociální poměry. Osoba v HN se vyznačuje nedostatkem příjmů na obstarání základních životních potřeb pro sebe, případně společně posuzované osoby, a současně pro objektivní důvody, dané věkem, zdravotním, sociálním stavem, si tyto příjmy nemůže zvýšit, nebo projevuje snahu o jejich zvýšení. Osobou v hmotné nouzi může být označena také ta, která nevyhovuje těmto uvedeným požadavkům, ale s ohledem na její sociální a majetkové poměry jí hrozí vážná újma na zdraví, postihla ji vážná mimořádná událost, nebo má nedostatečné prostředky k úhradě jednorázového výdaje či nákladu na zakoupení nebo opravu nezbytného základního předmětu dlouhodobé potřeby, nebo jí hrozí sociální vyloučení. Naopak negativní vymezení najdeme v § 3 a představuje situace, ve kterých osoby v HN nelze považovat. Podle tohoto vymezení nejsou osobami v hmotné nouzi zvláště ti, kteří nepracují v požadovaném rozsahu, nebo nejsou evidováni jako uchazeči o zaměstnání na úřadu práce. Nezbytný rozsah pracovní aktivity musí činit alespoň dvacet hodin měsíčně, spolu s odměnou ve výši minimální hodinové mzdy. Za pracovní činnost je považována taková, která je vykonávána na základě pracovní, či obdobné smlouvy, nebo v rámci samostatné výdělečné činnosti. Vyjmuti z tohoto požadavku jsou ti, u kterým se možnost zvýšení příjmů vlastní prací nezkoumá, například nezaopatřené děti, starobní důchodci, nebo osoby dočasně práce neschopné. V odůvodněných případech je možné, aby úřad práce, který o DPHN rozhoduje, v rámci tzv. správního uvážení upustil od splnění podmínky vymezené § 3 ZPHN a pomohl v obtížné situaci i těm osobám, které by jinak podmínku pomoci nesplnily. Jde o zmírnění tvrdosti zákona, představující pro klienta nepřiměřené prohloubení jeho obtížné situace. (Šabatová 2017, s. 92–98)

Stav hmotné nouze může být přechodného nebo dlouhodobého charakteru, což také souvisí s různorodými příčinami, pro které se člověk ve stavu nedostatečného zajištění

elementárních životních podmínek ocitne. Jejich zkoumáním se budu zabývat v následující podkapitole.

2.2 Příčiny vzniku stavu hmotné nouze

Hledáme-li příčiny toho, že se člověk, ať již sám, nebo spolu se svou rodinou ocitá ve stavu nedostatku prostředků pro základní existenci, je vhodné, z hlediska pomoci těmto osobám, zamyslet se nad důvody, které tento stav způsobily. Na ty je možno pohlížet dvojitým způsobem: v kontextu společenských podmínek, nebo individuálních charakteristik jednotlivých osob. Mezi společenské důvody lze zařadit nastavení sociálního systému, dluhovou problematiku, chybějící dostupné a sociální bydlení, nerovnost ve společnosti, či rozdílnou zaměstnanost v jednotlivých krajích. Podobně Žižková hmotnou nouzi, vnímá jako projev chudoby, v níž se odráží nerovný přístup k materiálním zdrojům a bohatství společnosti. (Žižková 2015, s. 118)

Z osobnostních předpokladů podílejících se na vzniku HN lze jmenovat ztrátu zaměstnání, bydlení, nedostatečné vzdělání nebo chybějící kvalifikaci, rozvod či partnerský rozchod, osamocené rodičovství, rizikové chování zahrnující zadlužení, alkoholismus či jiné závislosti. V praxi je obvyklá provázanost a kumulace jednotlivých příčin, přičemž někteří lidé jsou chudobou ohroženi ve větší míře.

Ztráta zaměstnání představuje vyšší riziko pro zdravotně znevýhodněné občany, mladé lidi po absolvování škol bez praxe, osoby s nedostatečným vzděláním a kvalifikací, lidi v předdůchodovém věku, patřící k romskému etniku a ženy. (Kodymová, Koláčková, 2005 s. 301).

Ohrožení chudobou se častěji dotýká osamocené rodiče s nízkým sociálním statutem. Na vině jsou nejenom nižší příjmy, ale i větší počet dětí a méně odpovědný způsob života. Přitom více ohrožené bývají osamocené matky, protože otcové jsou většinou finančně lépe zajištěni. Problematický je také návrat osamělých matek po mateřské dovolené do zaměstnání. K výkonu profese jim chybí potřebná praxe, případně vzdělání. Zaměstnavatelé je nechtějí zaměstnávat, protože nemají druhého rodiče, který by se s nimi na péči o děti podílel. (Kodymová, Koláčková, 2005 s. 45-46).

Spojitost mezi nezaměstnaností a špatným rodinným zázemím nachází Sirovátka (2008, s. 6), který zmiňuje dva významné faktory podílející se na vzniku příjmové a materiální

deprivace: „Jsou to především dvě „sociální rizika“, často v kombinaci, a to nezaměstnanost či neaktivita na trhu práce a nestabilita/neúplnost rodiny. Jejich překrytí se projevuje častěji u jednotlivců, u rodin s více dětmi a neúplných rodin s dětmi.“

Ohrožení chudobou a sociálním vyloučením v českém prostředí je v mnohém velmi podobná situaci v rámci celé Evropské unie. Jak vyplývá ze zprávy Eurostatu, většímu riziku chudoby a sociálního vyloučení jsou vystavení ženy, mladí dospělí, nezaměstnaní a lidé s nízkou úrovní dosaženého vzdělání. Riziko chudoby nebo sociálního vyloučení v EU-28 byla vyšší u žen (ve věku 18 a více let) než tomu bylo u mužů (24,3 % ve srovnání s 22,4 % v roce 2016). Zvláště zranitelnou podskupinou byly členové rodin samoživitelů. V roce 2016 z toho téměř polovina (48,2 %) subpopulace čelila riziku chudoby nebo sociálního vyloučení. Také více čtené rodiny obecně představují ohroženější skupinu. Například riziko vzniku chudoby a sociálního vyloučení pro lidé žijící v domácnosti složené ze dvou dospělých se třemi a více dětmi odkázaných na ně výživou představuje v průměru 31,2 % v EU-28 v roce 2016. (Living conditions in Europe 2018 edition, s. 29-30).

V praxi je obvykle možné za vznikem stavu HN pozorovat provázanost a kumulaci osobnostních charakteristik jedince se společenskými příčinami, a to v individuálním poměru. Chybějící osobní motivace pro vzdělání, nepodporující rodinné prostředí, včetně materiálního zázemí, následné ztížení pracovního uplatnění, bydliště v odlehle lokalitě, ve spojení s nevyváženou či chybějící sítí společenské podpory a služeb jsou výraznými faktory, které stojí u zrodu chudoby. Ta pak bývá jako jakési dědictví předků předávána z generace na generaci.

Tyto poznatky z praxe korespondují s názorem Žižkové (2015, s. 122-123), která jako tři hlavní příčiny chudoby označuje nízké výdělky ze zaměstnání, nezaměstnanost a rozdíly v bohatství. Poukazuje na spojitost mezi jednotlivými faktory, kdy nízké výdělky ze zaměstnání, pramenící z osobních preferencí a vlastností rozhodných při výběru povolání, následně generují nízké důchody a chudobu. Nedostatek bohatství se promítá v neschopnosti pružně reagovat a překlenout období chudoby výnosy z majetku.

Pochopitelně, stav HN s sebou přináší řadu důsledků, ať již pro jednotlivce, tak osoby žijícími s nimi v jedné domácnosti, či osoby na ně odkázané výživou. Dopady chudoby

jsou podstatnou součástí spektra problémů, s kterými lidé v HN za sociálními pracovníky přicházejí. Považuji proto za důležité věnovat jim následující podkapitolu.

2.3 Důsledky stavu hmotné nouze

Stav nedostatku hmotných prostředků pro obživu ovlivňuje člověka ve všech sférách jeho života. Holistickým přístupem je možno konkretizovat potíže, které provázejí člověka v hmotné nouzi v rovině biologické, psychologické, sociální a spirituální. Z oblasti biologické je možno jmenovat nedostatečnou výživu a následný zhoršený zdravotní stav, neuspokojivé, nejisté bydlení, či jeho ztrátu. Janebová (2021, s. 134) poukazuje na vztah mezi chudobou a kontraproduktivním jednáním v oblasti zdraví projevující se zanedbáváním zdravotní prevence či nedodržováním léčebného režimu.

V psychologické rovině může docházet ke změnám ve vnímání sebe sama, komunikaci s blízkými, ztrátě osobní motivace ke změně. Obdobně situaci nezaměstnaného hodnotí Vágnerová (2004, s.738), která uvádí ztrátu schopnosti plánovat, strukturovat volný čas, překonávat překážky, dosahovat cílů. V této souvislosti hovoří o zpasivnění klienta a vzniku syndromu naučené bezmocnosti.

V případě dlouho trvajícího stavu HN může neaktivita klienta spolu s adaptací na tento stav vytvářet závislost na sociálních dávkách, což má významný dosah také v sociální rovině. Zde omezuje kontakty mimo vlastní rodinné prostředí, zužuje možnost trávení volného času, ovlivňuje příležitost vzdělávání, čímž předurčuje role ve společnosti. Důsledkem nevyužívání profesních schopností a dovedností, jak uvádí Vágnerová (2004, s. 737) pak dochází ke ztrátě sociálních kompetencí a pracovních návyků. Toto vše se promítá také do spirituální oblasti člověka, kde negativně působí na vnímání hodnot a smyslu jeho vlastní existence. Dlouhodobé setrvávání v HN přináší stereotyp do každodenního života, ztrátu naděje na lepší budoucnost.

Nedostatek prostředků pro zajištění základních životních potřeb nejenže způsobuje nepříznivé podmínky pro zdravý život a rozvoj jedince, ale má také celospolečenský dosah. Chudoba, jak uvádí Prokop (2019), ovlivňuje předávání sociálního statusu dětem, politické názory, a tím také společenskou stabilitu.

Obdobně v této souvislosti hovoří Žižková, která upozorňuje na vliv chudoby na socializaci člověka a jeho zařazení do společnosti. Chudoba člověka vstupuje do jeho

sociálních vztahů, omezuje ho ve vzdělávání, bydlení, v kontaktu s přáteli. Proto je snahou vyspělých států zabývat se otázkou řešení chudoby a předcházení vzniku sociální izolace. (Žižková 2015, s. 121)

V českém prostředí pro řešení otázky chudoby jsou, jako státní nástroj, uplatňovány DPHN, které usilují o předcházení sociálnímu vyloučení, a současně obsahují prvky cílené proti dlouhodobému pobírání dávek. Co zákon o pomoci v HN rozumí termínem dlouhodobé pobírání dávek v HN, na to se zaměřím v následující podkapitole.

2.4 Dlouhodobé pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi

Přestože termín dlouhodobé pobírání dávek v ZPHN není přímo definován, lze jej odvodit zejména z § 24 ZPHN, tedy jde o situaci osoby v HN, která v období šesti kalendářních měsíců po sobě jdoucích pobírá příspěvek na živobytí, nebo osobu, která podmínku pobírání PnŽ po dobu šesti kalendářních měsíců naplní součtem měsíců pobírání v období dvanácti kalendářních měsíců, pokud ode dne odejmutí posledně přiznaného PnŽ neuběhly více jak tři kalendářní měsíce.

Přitom je u dlouhodobých příjemců PnŽ kladen důraz na nutnost, aby se klient snažil o zvýšení příjmu vlastní prací. (Břeská, Urban, Vránová 2019, s. 65)

Za projev snahy o zvýšení příjmu vlastní prací je považováno zahájení výdělečné činnosti osoby, která nepracuje, rozšíření intenzity pracovní činnosti u osoby již pracující, či nalezení lépe finančně hodnocené výdělečné činnosti. Za konkrétní snahu je považována aktivní spolupráce s oddělením evidence uchazečů o zaměstnání úřadů práce, agenturami práce, využitím nabídek z inzerce a internetu a dopisování se zaměstnavateli. Projevenou snahou o zvýšení příjmu vlastní prací je také výkon veřejně prospěšných prací, veřejné služby, či krátkodobého zaměstnání nalezeného za pomoci úřadu práce. Přitom podmínkou je rozsah těchto pracovních aktivit alespoň 20 hodin měsíčně, a to, že osoba nadále usiluje o získání lépe placeného zaměstnání. (Břeská a kol, 2019, s. 54)

Vyjmuti z této povinnosti, jsou osoby uvedené v § 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi, již zmiňované v podkapitole 1.2, u kterých se zvýšení příjmů vlastní prací nepožaduje. Pokud klient v rozhodném šestiměsíčním období, viz výše, neprojevuje dostatečnou snahu o zvýšení příjmu vlastní prací, je sankcionován v PnŽ, a to snížením částky jeho

živobytí z životního minima na existenční. Toto snížení v sobě obsahuje represivní prvek, který spolu s výplatou části PnŽ formou typizovaných poukázek po půlročním pobírání, vytváří tlak na klienty, aby v blízké době znovu nabyli soběstačnosti a nestali se na systému státní pomoci závislí. Navzdory tomu stále existují tací, kteří zůstávají na DPHN dlouhodobě. Jejich typologií se budu zabývat v následující kapitole.

3 Příjemci pomoci v hmotné nouzi

Přestože příjemci pomoci v HN v České republice nepředstavují významný podíl na výdajích státního rozpočtu, konkrétně 0,90 % v roce 2013, jsou zdrojem mediálního zájmu, a to zejména předvolebního. Často v tomto kontextu zaznívá rozhořčení nad zneužíváním dávek a požadavek na časově omezenou výplatu dávek. Oporu pro tento postoj ovšem nelze nalézt ani v Evropské sociální chartě, ani v Listině základních práv a svobod. (Průša, Víšek, Jahoda, 2014, s. 31, s 136-137)

Trend snižování výdajů na dávky pomoci v HN má pokračující tendenci. Lze jej demonstrovat na objemu vyplacených dávek. Zatímco náklady na vyplacené dávky pomoci v HN v roce 2013 představovaly 10 510 mil. Kč, v roce 2019 činily 4409 mil. Kč. (MPSV [online])

I přesto tlak na osobní odpovědnost příjemců dávek za stav hmotné nouze neustupuje ze společenského prostoru. Jak uvádí Janebová, (2021, s. 132) v české společnosti sílí neoliberalní tendence, kdy příčina nezaměstnaností či chudoby jedince je spatřována v samotném jedinci a kdy klesá ochota pomoci ze strany sociálního státu.

Toto společenské klima přináší značné nároky na profesní odbornost a resilienci sociálních pracovníků k podpoře příjemců dávek HN, zejména těch dlouhodobých, aby znovu nabyli soběstačnosti a odpovědnosti za vlastní životy. V tomto procesu důležitou roli hraje znalost motivů, s kterými osoby do systému pomoci v HN vstupují. Jim bude věnována následující podkapitola.

3.1 Typologie příjemců pomoci

Je otázkou svobodné volby každého jedince, jak k čerpání dávek, potažmo sociální pomoci přistoupí. Dle Sirovátky (2000, s. 86-100) se v jeho postoji odráží jednak nastavení osobních hodnot, ale i celého systému. V tomto kontextu, rozlišuje tři základní strategie přístupu čerpání sociálních dávek:

- **Model racionální volby** – spočívající v kalkulaci nákladů na čerpání dávky a zisku z ní plynoucího. Přitom náklady, které jsou zvažovány nemusí být čistě finanční povahy, ale také sociálního a psychického rázu. Příjemce dávky pak na základě racionální kalkulace zisku a ztrát dochází k závěru, že zůstat v dávkovém systému je pro něj výhodnější.

- **Model očekávání** – opírající se o zažitou zkušenost a očekávání v budoucnosti. Člověk tak v rámci tohoto modelu například očekává, že dosáhne přijatelného a odpovídajícího zaměstnání jaké vykonával před tím, než pobíral dávky. Někdy je tato představa reálná, jindy méně. Může tak dojít ke vzniku frustrace příjemce dávky, ztrátě aktivity, či zájmu o legální práci.
- **Model kulturní**, který předpokládá adaptaci na život na sociálních dávkách, což je způsobeno výchovou, nebo prostředím, ve kterém člověk žije, a které mu nezajišťuje dostatek pozitivních vzorů. Klient se ztotožní se skromným způsobem života, který mu umožňuje dlouhodobě žít z dávek HN za cenu minimalizace důležitých potřeb, jako je zdravá výživa, dostatečné oblékání a hygiena.

Dle této typologie, lze v praxi určit kategorie osob, které tvoří převážnou část příjemců DPHN. Typickou skupinou příjemců využívající modelu racionální volby bývají samoživitelky s nejistými příjmy či partnerskými vztahy. V jejich situaci nestability, spolu s problematickým sladčováním pracovní činnosti s péčí o děti, se jako racionální jeví zůstat na dávkách a mít jistý zdroj příjmu. Prostudováním odborné literatury nebylo možno dohledat aktuální statistické údaje vyjadřující procentuální zastoupení samoživitelek z celkového počtu příjemců dávek HN, ale je možno konstatovat, že se jedná o chudobou nejohroženější skupinu obyvatel.

Tomuto konstatování odpovídají statistické údaje prezentované Korychovou (2018): „Ze všech typů domácností byly v roce 2017 příjmovou chudobou i materiální deprivací nejvíce ohroženy neúplné rodiny, ve kterých byl také nejvyšší podíl osob s nízkou pracovní intenzitou. Jednalo se především o domácnosti žen samoživitelek, které byly rozvedené (56,2 %) nebo svobodné (31,8 %).“

Další významnou skupinou, příklánějící se k racionálnímu modelu, jsou nekvalifikovaní klienti s krátkou pracovní historií, či nízkým výdělkem, kteří bývají obtížně umístitelní na pracovním trhu. Ve spojení s dalšími okolnostmi, jakými jsou nízká kvalifikace partnera, nebo větší počet nezaopatřených dětí v domácnosti, se z této skupiny velmi často profilují dlouhodobí příjemci dávek HN.

Mezi příjemce dávek HN, jejichž chování vychází z modelu očekávání, je možno se v praxi setkat s těmi, kteří jsou v exekuci, a kteří předpokládají, že se v dávkovém systému budou mít lépe, než kdyby pracovali na legálním trhu. Často tito lidé zůstávají v systému pomoci v HN dlouhodobě, zvláště pokud mají exekuce většího rozsahu. Mnohdy pro zlepšení své obtížné životní situace volí nestandardní prostředek, jakým je vstup do šedé ekonomické zóny.

Reprezentanti kulturního modelu pak v praxi často bývají lidé, kteří buď pocházejí z rodin žijících dlouhodobě z dávek HN, nebo ti, kteří se i přes svůj dospělý věk neosamostatnili od svých rodičů, stali se na nich závislí a po jejich smrti nejsou schopni financovat vlastní existenci. Pro obojí je typické, že přijali nízkou životní úroveň za vlastní normu, a pro to, aby dokázali svůj životní status změnit nemají dostatek zdravých návyků, motivace ani sil.

Ať již motivy lidí pro vstup do systému pomoci v HN a setrvání v něm jsou rozdílné, společné mají to, že vyjadřují různou míru osobních potřeb v obtížných životních situacích. Jejich analýzou se budu zabývat v následující podkapitole.

3.2 Potřeby příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi

Z dosud uvedeného vyplývá, že člověk, který je v HN, zažívá nedostatečné uspokojení základních, převážně materiálních, životních potřeb. Studium odborné literatury se mi nepodařilo najít práci zaměřenou na zkoumání potřeb samotných příjemců dávek pomoci v HN, proto vycházím ze základního členění potřeb uváděného Bedrnovou, Novým (2007, s. 366-367) na, primární a sekundární. Potřeby primární (též nazývané biologické, fyziologické či viscerogenní) souvisí s fungováním lidského organismu v biologické rovině. Řadíme k nim potřebu přijímat stravu, tekutiny, kyslík... Původ těchto biologických potřeb je snadno objasnitelný na základě znalostí funkce lidského těla. Z potřeb primárních pak vychází potřeby sekundární (neboli sociální, psychogenní či společenské). Jedná se o situaci, kdy při obstarávání primárních potřeb dojde k záměně předmětu, situace, či jevu, původně určeného jako prostředek, na samostatný objekt potřeby, nebo zcela nový cíl. Vznik sekundárních potřeb je tedy proces naučený a ovlivnitelný. Jako příklad sekundárních potřeb je možno uvést potřebu lásky, dominance, seberealizace.

Cakirpaloglu (2012, s. 755), sekundárními potřebami označuje zejména psychologické potřeby, jakými jsou: navazování kladných osobních kontaktů, emočních vztahů, potřeba citového bezpečí. Tyto psychologické potřeby lze uskutečňovat v kontaktech s jednotlivci, skupinami a společenskými organizacemi.

Jiní autoři, například Smékal (2002, s. 233-239), potřeby označují jako motivy, které třídí na vrozené, nenaučené a získané, naučené. Někdy se motivy vrozené dále člení podle časového období, kdy k jejich utvoření došlo. Rozlišuje se, zda se jednalo o rannou, nedávnou či aktuální zkušenost. V potřebách člověka se odráží trojí rozměr: jeho tělesná stránka ovlivněná sociálními a duchovními pohnutkami. Člověk má tendenci poměřovat vlastní potřeby s potřebami druhých, s potřebami sociální skupiny, do které náleží, případně s potřebami svého etnika. Usiluje o to, aby jeho potřeby odpovídaly přinejmenším potřebám jeho referenční skupiny.

Člověk, na rozdíl od živočichů, má možnost svobodné volby, kdy může své jednání korigovat a vybírat mezi prostředky a způsoby naplňování svých potřeb. Jejich uspokojování má rozhodující vliv na životní směr, který člověk volí, a na hodnocení kvality života. Na to, jakým způsobem dlouhodobí příjemci dávek HN vnímají vlastní životní situaci, jaké si stanovují osobní cíle a jaké přitom vidí možnosti podpory ze strany sociálních pracovníků, se zaměřím v praktické části této práce.

4 Metodologie

Obsahem této kapitoly bude představení cíle výzkumu, výzkumné otázky, zvolené výzkumné metody a její relevance. Následovat bude popis etické stránky výzkumu, způsobu sběru dat, zpracování dat a interpretace výsledku výzkumu.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka

Hlavním cílem této práce je: „Zjistit, jak vnímají dlouhodobí příjemci dávek pomoci v hmotné nouzi svoji situaci a jak dlouhodobé pobírání dávek ovlivňuje jejich osobní cíle.“

Dílčím cílem této práce je: „Zjistit, jakou roli v životní situaci dlouhodobých příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi zastávají sociální pracovníci.“

Pro naplnění stanoveného cíle této práce jsem ke sběru dat použila kvalitativní výzkumnou metodu. Sběr dat byl uskutečněn formou polostrukturovaného rozhovoru vedeného s deseti respondenty.

Hlavní výzkumná otázka této bakalářské práce zní: „Jaký je pohled klientů dávek pomoci v hmotné nouzi na jejich současný život, zda a jaké mají stanovené osobní cíle?“

Dílčí otázka: „Jak klienti hodnotí přístup sociálních pracovníků v jejich aktuální životní situaci?“

4.2 Výběr metody zkoumání

S ohledem na zvolené téma této bakalářské práce jsem k naplnění jejího cíle použila kvalitativní výzkumnou metodu, která umožňuje detailnější pohled do života lidí zažívajících dlouhodobě nepříznivou životní situaci. Pomocí této metody je možno hledat porozumění životním poměrům klientů, způsobu jednání a výběru strategií pro zvládnání existenčních problémů. Takto chápanému výběru výzkumné metody odpovídá Dismanův výklad (2006, s. 285): „Kvalitativní výzkum je nenumerné šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odhalit význam podkládaný sdělovaným informacím.“

Kvalitativním přístupem lze sledovat v chování respondentů podobnosti, a také, jak uvádí Disman (2006, s. 286) vytvářet nové hypotézy, nové porozumění a nové teorie. Toto porozumění, jak dále upřesňuje:, ... vyžaduje vhléd do co největšího množství dimenzí daného problému.“

Přesto, že nálezy dosažené kvalitativním výzkumem nelze zobecnit na všechny dlouhodobé příjemce DPHN, lze použitím této metody získat ucelenější informace o jejich životním stylu, čehož je možno následně využít při sociální práci s nimi.

Při aplikaci kvalitativní výzkumné metody je podstatné zvolit adekvátní výzkumnou strategii. Dle Miovskeho (2006, s. 75), vhodným přístupem výzkumníka při užití kvalitativní výzkumné metody, je humanistický přístup, jehož principem je vzájemný dialog a respekt k jedinečnosti každého člověka, čímž je vytvořen bezpečný prostor pro sdílení vlastních prožitků a příběhů.

Je zřejmé, že takový postoj klade nemalé nároky na tazatele, od kterého se jednak očekává znalost zkoumaného terénu, ale i hlubší porozumění účastníkům výzkumu. Švaříček, (2007, s. 21) v této souvislosti hovoří o „badatelově subjektivitě“, ve které spatřuje přínos pro chápání reality.

Důležitou roli v procesu kvalitativního výzkumu tak sehrává uvědomění si vlastní pozice, motivů k prováděnému výzkumu a vztahů k účastníkům výzkumu, označovanou některými autory, například Miovským (2006, s. 75), za „autoreflexi“.

V rámci ní jsem si před realizací výzkumu kladla tyto otázky:

Jakou roli ve vztahu výzkumník-respondent zastávám?

Jakým způsobem provedu výběr účastníků výzkumu?

Jaké je vhodné místo a čas k provedení rozhovorů?

K otázce první mohu říci, že s většinou respondentů se dlouhodobě pracovně setkávám, při výplatě DPHN, a to v kumulované roli referenta a sociálního pracovníka. Tuto skutečnost pokládám z hlediska důvěry respondentů k prováděnému výzkumu za přínosnou, naopak mé obavy pramení z možného předjímání jejich reakcí na kladené otázky. Předcházet jim budu prostudováním odborné literatury, vztahující se k přípravě a způsobu vedení rozhovorů.

V odpovědi na druhou otázku, týkající se volby respondentů, je třeba předem zvolit odpovídající strategii výběru. Přitom je možné využít doporučení Hendla (2016, s. 155): Daný účastník má být vybrán ve vztahu k výzkumné otázce. Jeho výběr má být zdůvodnitelný a proveditelný. Pokud se během výzkumu volba účastníka prokáže jako nesprávná, je možná její změna.

Při výběru komunikačních partnerů jsem zvolila strategii Pattona (2002, s. 45-46), kterou označuje jako „účelové vzorkování“, kdy jsou záměrně vybráni respondenti se společnou vlastností, u nichž se očekává získání bohatých informací. Zaměřením se na pochopení potřeb, zájmů a podnětů malého počtu pečlivě vybraných respondentů, lze získat mnohem více poznatků než shromažďováním standardizovaných informací z velkého, statisticky významného vzorku.

Hlavním kritériem, mnou nastaveného výběru tak představovala dlouhodobost pobírání DPHN, definovaná jako období přesahující dvanáct kalendářních měsíců. Dalším kritériem pro oslovení respondentů byla předpokládaná pestrost jejich životních příběhů a ochota k účasti ve výzkumu.

Co se týče zvolení vhodného místa a času provedení rozhovorů, je důležité brát v potaz možný vliv na odpovědi respondentů, čímž by mohlo dojít ke zkreslení získaných dat a v konečném důsledku také výsledků celého výzkumu. Je tedy třeba zajistit respondentům, pokud možno, stejné podmínky a bezpečný prostor pro jejich sdílení. Současně je dobré, aby výzkumník byl tím, kdo může mít podíl na zajištění vyhovujícího prostředí, což by v domácnostech respondentů v takové míře nebylo možné. S ohledem na tyto aspekty jsem jako místo vedení rozhovorů vybrala prostor úřadu práce, konkrétně místnost určenou k setkávání s uchazeči o zaměstnání nad projektovými aktivitami. Zde bude možné se v předem domluveném čase, po úředních hodinách, nerušeně od ostatních klientů úřadu, věnovat rozhovorům s respondenty. Před samotnou realizací výzkumu je na místě zamyslet se nad etickou stránkou výzkumu.

4.3 Etická stránka výzkumu

Hendl (2016, s. 157) mezi hlavní zásady uplatňované při provedení kvalitativního výzkumu, řadí:

- Zajištění aktivního informovaného souhlasu, a to formou podpisu písemné listiny.
- Zachování anonymity účastníků výzkumu. Nesmí dojít k odhalení identity další osobě.
- Účastníci výzkumu musí být seznámeni se svým právem kdykoli během výzkumu ukončit svoji účast v něm.
- Pokud jsou v nezbytně nutném případě účastníkům zamlčeny informace, musí jim být na konci studie objasněno proč se tak stalo.

Během výzkumu může dojít ke vzniku emočně náročných situací, týkajících se zejména citlivých informací z života respondentů, jakými jsou například partnerský rozchod, násilí či úmrtí v rodině. V těchto případech, jak uvádí Hendl, (2016, s. 158) je třeba, aby účastník výzkumu měl možnost se uvolnit a objasnit své pocity. Takový přístup je blízký terapeutickému rozhovoru, který klade na výzkumníka požadavek být pozorným posluchačem a průvodcem v celém procesu. Může tak být postaven před otázkou, zda je v danou chvíli více výzkumníkem či terapeutem.

Z hlediska výzkumníka je třeba počítat s těmito eventualitami a dokázat pohotově reagovat, ať již citlivým usměrněním rozhovoru, či užitím terapeutických prvků ve vztahu k respondentovi.

Základním etickým požadavkem kvalitativního výzkumu je, jak uvádí Švaříček (2007, s. 45), aby účastníci výzkumu nebyli žádným způsobem poškozeni, a to jak v jeho průběhu, tak zveřejněním dat vzešlých z výzkumu.

Na to, jakým způsobem sběr dat probíhal, se zaměřím v následující podkapitole.

4.4 Sběr dat

Ke sběru dat byl použit polostrukturovaný rozhovor, který byl veden s deseti respondenty ve vyhraněné místnosti budovy úřadu práce. Otázky, kladené respondentům byly rozděleny do třech tematických oblastí.

První oblast se týkala minulosti respondentů, tedy jakým způsobem žili před tím, než vstoupili do systému pomoci v HN. Nakolik byl jejich život ovlivněn životním stylem rodičů.

Druhá oblast byla zaměřena na současné prožívání vlastní existence, na to, jak sami svou aktuální situaci hodnotí, co nebo kdo, jim ji usnadňuje, či znesnadňuje, jaké vnímají potřeby a možnosti podpory, zejména ze strany sociálních pracovníků.

Ve třetí oblasti pak byly kladeny otázky vztahující se k budoucnosti respondentů, na jejich přání, plány, cíle, a způsobu, jakým je chtějí realizovat.

Konkrétní otázky zněly:

Otázky vztahující se k minulosti:

Jaký byl Váš život před tím, než Vám začaly být vypláceny DPHN?

Jaké povolání jste vykonával/a před tím, než jste začal/a pobírat DPHN?

Jakého vzdělání jste dosáhl/a?

Jaké byly Vaše vztahy v rodině? (Manžel, manželka, děti, rodiče, sourozenci?)

Jak vzpomínáte na svoje dětství?

Otázky vztahující se k současnosti:

Jak hodnotíte svůj současný život?

Jak hodnotíte svoje zdraví (fyzické i psychické)?

Jak vnímáte svoje materiální zajištění (finance, bydlení)?

Jak hodnotíte vztahy s blízkými (rodinou, přáteli)?

Jaké zažíváte radosti?

Jaké zažíváte problémy?

Kdo Vám s problémy pomáhá?

Jak Vám ve Vaší situaci pomáhají sociální pracovníci?

Otázky vztahující se k budoucnosti:

Jaké jsou Vaše přání do budoucnosti?

Jaké jsou Vaše plány do budoucnosti?

Jaké máte obavy do budoucnosti?

Jakou pomoc očekáváte od sociálních pracovníků?

K uskutečnění hovorů byl zvolen nedirektivní styl vedení interview, což ovšem neznamenalo, že nebyl korigován způsob vedení rozhovorů, když si to daná situace vyžadovala. Tento způsob vedení interview je v souladu s názorem Miovského (2006, s. 170–171).

K fixaci dat byl použit audiozáznam, konkrétně diktafon mobilního telefonu. Takový způsob uchování dat poskytoval tu výhodu, že bylo možné si zpětně záznamy z rozhovorů přehrát, reflektovat případné nuance v porozumění informacím sdělovaným respondenty.

Rovněž Miovský (2006, s. 197) spatřuje použití audiozáznamu jako pozitivní: „Zvukový záznam fáze získávání dat představuje pro výzkumníka velikou podporu a pomoc. Nemusí si dělat poznámky, aby zaznamenal obsah např. interview pro analýzu, ale dělá si poznámky výhradně pro své potřeby, případně poznámky týkající se zajímavých pozorování, která se v záznamu z technických důvodů nemohou objevit nebo by je bylo možné snadno „přehlédnout“ (ačkoli se z nějakého důvodu jeví být významné).“

4.5 Zpracování dat

Po realizaci rozhovorů, jsem provedla jejich transkripci v textovém editoru Word. Nevyhnula jsem se přitom redukci dat. Abych předešla jejich zkreslení, vytvořila jsem si nejprve pravidla a kritéria pro provedení přepisu. Takový postup je ve shodě s přístupem Hendla (2016, s. 211), který zároveň dává požadavek, aby při tomto procesu nebyla data zbavena svého kontextu.

Vzhledem k tomu, že z provedených rozhovorů vzešel obsahově poměrně bohatý materiál, ovšem se spoustou slovní vaty a prázdných míst, zvolila jsem techniku transkripce, kterou Mayring (dle Hendl, 2016, s. 213) nazývá „shrnující protokol“. Části rozhovorů se stejným obsahem se sjednocují, nebo jsou naopak, v případě opakování se, vypuštěny. Sdělení, která v sobě nesou zobecnitelná tvrzení, se uchovávají.

Při převodu zvukových záznamů rozhovorů do písemné podoby, jsem současně v textu barevně označovala jednotlivé kódy. Z přiřazených kódů jsem pak metodou hledání

podobností a rozdílů vytvářela kategorie. Oporu pro takový přístup jsem našla u Miovského (2006, s. 228-229)

Následně jsem zjištěná data představila, nejprve krátkou charakteristikou jednotlivých respondentů, poté dle jednotlivých kategorií vzešlých z výzkumu.

5 Charakteristiky respondentů

5.1 Paní Marie

Byla mou první respondentkou. Rozhovor s ní se odehrával v příjemné, klidné atmosféře. Po jeho ukončení mi poděkovala za to, že se mnou mohla svoje životní prožitky sdílet.

Paní Marie je 59letá, vyučená v oboru chovatel-jezdec koní. Práce v oboru ji bavila, vykonávala ji několik let, měla však hodně úrazů, zlomenin, proto s ní musela přestat. Situaci těžce nesla, upadala do úzkostí a depresí, přišla o bydlení. V důsledku toho žila 7 let jako bezdomovkyně. Z bezdomovectví se jí podařilo dostat, ale doteď si nese následky v podobě posttraumatického syndromu. Pravidelně užívá léky a je v péči psychiatra.

Je invalidní ve III. stupni. Výše jejího invalidního důchodu je nízká, nepostačuje k pokrytí základních životních potřeb a úhradě nákladů na bydlení. DPHN (PnŽ a DByd) jsou jí poskytovány nepřetržitě 6 let.

Žije sama ve starším domku v malé vesnici se špatnou dopravní obslužností. Nevlastní rodiče ji zemřely, jiné příbuzné nemá. S dcerami, (33 a 32 let), o které se v dětství starala její nevlastní matka, a později byly v dětském domově, není v žádném kontaktu. Společnost jí dělají dva psi. Ve vesnici, kde žije, našla rodinu, na kterou se může v případě potřeby obrátit, např. když v domku potřebuje pomoc s nějakou opravou, kterou sama nezvládne.

5.2 Pan Josef

Také rozhovor s panem Josefem byl příjemný. Po celou dobu projevoval radost, až dojetí z toho, že se o jeho život tímto způsobem zajímám. Na některé otázky odpovídal v množném čísle, což je způsobeno tím, že má bratra – dvojče - se kterým po většinu svého života žije ve společné domácnosti.

Pan Josef je 60letý vyučený sklenář. Po vyučení krátce v oboru pracoval pro tehdejší okresní podnik komunálních služeb. Poté spolu s bratrem, vykonával pomocné práce na stavbách, či v zemědělství. Před vstupem do systému DPHN 5 let pracoval pro obec na dohodu o provedení práce. O tom, že z tohoto typu smlouvy nebyl zdravotně pojištěn,

se dozvěděl až po mnoha letech, kdy mu pojišťovna vyčíslila dluh včetně penále za neuhrazené platby. Aktuální výši dluhu nezná, dle jeho slov je ale značná. Jakým způsobem by jej mohl splatit, neví.

V současné době je zdrojem příjmu pro pana Josefa PnŽ a příjem z tzv. nekolidujícího zaměstnání při evidenci na úřadu práce. Pracuje manuálně v lese, pomáhá při úklidu dřeva po těžbě.

Žije spolu se svým bratrem – dvojčetem - a psem ve zchátralém domku v malé vsi. Rodiče a sestra již zemřeli. Jiné příbuzné či přátele nemá. S udržení bydlení mu pomohla sousedka, když zajistila zapojení elektřiny a bojleru do domu.

5.3 Pan Jiří

V době rozhovoru měl zdravotní problémy (byl týden po operaci nohy), přesto nabídku jiného termínu k jeho uskutečnění nepřijal.

Pan Jiří je 49letý nedoučený obráběč kovů. Tuto práci nikdy nevykonával. Pracoval v dělnických profesích různých oborů, vždy však pouze krátkodobě, po dobu několika měsíců. Naposledy takto pracoval na biofarmě.

Pan Jiří je od doby rozvodu, před dvěma lety, příjemcem příspěvku na živobytí. Dlouhodobě se potýká se závislostí na alkoholu. Před měsícem se vrátil z protialkoholní léčby, kterou předčasně ukončil.

V současnosti se pohybuje na hranici bezdomovectví. Přespává u známého v lesní chatě, pokud se pohádají, spí i několik dnů venku. Ubytování v azylovém domě odmítá.

Rodinné vztahy má narušené. Se sourozenci se nestýká. Matka mu v srpnu zemřela, což se dozvěděl 14 dnů po pohřbu. Z rozvedeného manželství má 4 děti, s kterými se setkává náhodně, když je potká na ulici. Záleží mu však na nich. Chtěl by se s nimi vídat častěji.

5.4 Paní Božena

Rozhovor s paní Boženou se také nesl v přátelském duchu, jako předchozí, byl však místy přerušován, protože Paní Božena usměrňovala své tři děti, které měla s sebou. Přítomnost dětí však nesnížila respondentčinu ochotu účastnit se výzkumu. Dostalo se mi tak odpovědí na všechny mnou připravené otázky.

Paní Boženě je 36 let. Má ukončené základní vzdělání. Po něm vykonávala práce v pohostinství a ve výrobě. V 19 letech se poprvé vdala. Z prvního manželství se jí narodili tři synové (17, 15 a 14 let), kteří jsou nyní v péči dvou dětských domovů. Z mimomanželského vztahu má 10 ti letou dceru, u které se krátce po narození projevil hydrocephalus. Je těžce zdravotně postižená. Žije v dětském domově určeném pro děti s kombinovanými vadami.

Z druhého manželství má paní Božena tři syny ve věku (7, 4 a 2 roky), o které se stará. Žije společně s dětmi a manželem v rodinném domě, zapůjčeném do užívání od její tety. Dům je vlhký, plesnivý. Potřeboval by značné opravy, na ty ale rodina nemá finance. Manžel pro ni není oporou, spíše zátěží. S péčí o děti a domácnost jí nepomáhá. Práci nemá, není ani evidovaný jako uchazeč o zaměstnání, to má za následek, že paní Božena je jednak krácena na PnŽ, a jednak manželovi narůstá dluh za nehrazené zdravotní pojištění. Uvažuje proto o odchodu od něj. Ten ale selhává na faktu, že nemůže sehnat odpovídající, cenově dostupné bydlení pro ni a děti.

Pomoc od původní rodiny (rodiče, 4 sestry) nelze očekávat, protože paní Božena pochází ze sociálně slabých poměrů, kdy také oni mají problém, aby se sami užívali.

Potřeby rodiny paní Božena pokrývá z dávek SSP a DPHN. Když situaci nemůže sama zvládnout, využívá nabídky charitní potravinové a materiální banky, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a zajištění obědů pro děti v rámci projektu MPSV Obědy do škol.

5.5 Paní Anna

Paní Anně je 50let. Vystudovala střední ekonomickou školu. Ve 23 letech se poprvé vdala. Z prvního manželství má dva, dnes již dospělé syny, kteří žijí v Německu, kde se profesionálně věnují hokeji. Z druhého manželství má dvě dcery (10 a 8 let). Paní Anna uvedla, že před tím, než se dostala do stavu hmotné nouze, se jí vedlo dobře. S druhým manželem podnikali v oblasti nákupu, prodeje. Zde působila na manažerské pozici. Zvrat nastal, když jim nevyšel jeden významný obchod. Tehdy firma zkrachovala, zůstaly po ní velké dluhy a manžel se dostal na pět let do vězení. Ona se ocitla sama s malými dětmi, bez finančních prostředků. Musela se z velkého, pěkně vybaveného bytu přestěhovat do menšího, nezařízeného.

Je to již 7 roků, co paní Anna pobírá DPHN (PnŽ a DByd), a stále nemá dluhy z podnikání vyřešeny. Limituje ji to při hledání zaměstnání v oblasti účetnictví a ekonomie. Pokud se jí podařilo práci ve svém oboru najít, jednalo se vždy o malý úvazek, na základě dohody o provedení práce, či dohody o pracovní činnosti, takže i přes výdělek z této činnosti nadále zůstala v dávkovém systému. Vyjít s financemi je pro ni těžké, proto se zařadila do projektu MPSV Obědy do škol, čímž snižuje náklady na vzdělávání svých dcer.

S manželem se po jeho návratu z výkonu trestu rozvedla. Nevyrovnala se s tím, jak se v době krachu firmy zachoval, proti všem pravidlům, zákonným i morálním.

V nejnáročnějším období, jakým byl nástup manžela do výkonu trestu, jí psychickou podporu a pomoc s hlídáním dcer poskytovala její matka, bývalá učitelka.

5.6 Pan Jan

Rozhovor s panem Janem byl náročnější na koordinaci a držení se připravených otázek. Pan Jan projevoval ochodu k rozhovoru, odbíhal však od tématu, vtipkoval. Přes větší časovou investici se mně nakonec rozhovor podařilo dokončit a potřebné informace získat.

Pan Jan je 38letý vyučený zámečnický. V oboru nikdy nepracoval. Byl zaměstnaný v tovární výrobě a v masně. Jeho celková pracovní historie činí asi 5 let. Do systému DPHN se dostával opakovaně. Od roku 2019 dosud je příjemcem PnŽ.

Pan Jan je svobodný. S biologickou matkou ani sourozenci v kontaktu není. Jako malý vyrůstal v dětském domově, poté si ho vzal k sobě otec se svou manželkou. Po smrti otce, do svých 24 ti let, žil s nevlastní matkou v jejím bytě. Zvyšovala se však jeho závislost na alkoholu, vznikaly problémy mezi jím a nevlastní matkou. Musel se proto z bytu vystěhovat. Následovaly pobyty na ubytovnách, střídavě zaměstnaneckých a azylových. Od roku 2019 je osobou bez přístřeší. Nejdříve pobýval v zahradní chatce na nářadí, v současné době přespává ve stanu, který získal od Charity. Z charitního šatníku si rovněž obstarává oblečení a obuv, z potravinové banky pak trvanlivé potraviny. Ubytování v azylové ubytovně odkládá až na zimní měsíce.

Několikrát absolvoval proti alkoholní léčbu, ale bez úspěchu.

5.7 Paní Jana

Paní Jana se vyznačuje pozitivním přístupem k životu, a to i přes životní obtíže, které ji potkaly. Rozhovor s ní byl příjemný, povzbuzující.

Je 61letá vyučená v oboru mechanik elektrotechnické výroby. Prakticky po celý svůj profesní život pracovala v oboru, přestože měla sníženou pracovní schopnost. Od 3 let trpí sklerodermií, onemocněním způsobující odumírání podkožního svalstva. V důsledku medikace došlo v dětství k deformaci obličeje. S postupujícím věkem se nemoc zhoršuje, přidávají se další obtíže, u paní Jany jsou to problémy se štítnou žlázou, tlakem a revma. Od listopadu 2001 byla uznána invalidní ve II. stupni. Při těchto zdravotních potížích práci obtížně shání, proto je od prosince 2019 v evidenci úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání. Protože se jí nedostávalo financí na pokrytí výdajů za bydlení v nájemném bytě, je jí od února 2019 poskytován DByd. Od července 2022, po zákonné změně způsobu zápočtu invalidního důchodu (nově ze 70 %, na místo dřívějších 80 %) pobírá také příspěvek na živobytí.

Paní Jana je vdova. Vdovský důchod pobírala 1 rok. Poté podmínky k obnovení výplaty nesplnila. Bydlí sama v nájemném bytě. Má dvě dcery a dvě vnoučata. Vztahy s nimi má pěkné. Vzájemně se navštěvují a jsou jí velkou oporou. Paní Jana vždy žila ve fungujících rodinných vztazích, ať to byla původní rodina (rodiče, bratr), tak s manželem, s kterým prožila 35 let.

5.8 Paní Pavla

Je 56letá vyučená obuvnice. Touto profesí se živila 17 let, než byla výroba z místa jejího bydliště zrušena a přesunuta do 60 km vzdáleného města, kam pro ni bylo problematické dojíždět. Po mateřské dovolené si proto hledala pracovní uplatnění v místních firmách, tehdy zaměřených na drobnou elektro výrobu. Přidaly se však zdravotní problémy, paní Pavla již nezvládala směnný provoz v tovární výrobě. Opakovaně žádala o posouzení invalidity, ale vždy bezúspěšně. Její zdravotní potíže jsou kombinované, avšak v bodovém hodnocení chybí 1 až 2 body k dosažení zákonem stanovené hranice pro uznání invalidity. Našla si proto práci na zkrácený úvazek (roznoš pošty), kterou je vzhledem ke svému zdravotnímu stavu schopna vykonávat.

Paní Pavla je rozvedená. Žije sama s 22letým synem, který studuje medicínu. Bývalý manžel se o syna příliš nezajímá. Je ráda, že jí pravidelně zasílá, byť nízké výživné.

Spojením nepříznivých okolností (osobních a zdravotních) došlo k tomu, že paní Pavla je od roku 2009, s malými přestávkami, příjemkyní DPHN. Poslední souvislý vstup do dávkového systému HN je od června 2020 dosud. V případě, že synovi vznikl větší jednorázový náklad související se studiem, požádala o dávku mimořádná okamžitá pomoc k jeho úhradě. Paní Pavla žije skromně, má dlouhodobě napjatý finanční rozpočet. Přesto dokáže s penězi vyjít bez toho, že by si na nedostatek financí výrazně stěžovala, nebo se zadlužila.

Paní Pavla udržuje dobré vztahy se synem, matkou, bratrem a jeho rodinou. Vzájemně se podporují a pomáhají si.

5.9 Pan Václav

Rozhovor s panem Václavem vykazoval ze všech rozhovorů nejmenší míru citové zabarvenosti. Pan Václav neodmítl odpověď ani na jednu z mých otázek, ale odpovídal věcně, bez citové angažovanosti. Takto jednal i při kladení otázek na vysvětlenou. Bylo znát, že sdělování vlastních postojů, názorů, pocitů mu dělá problémy.

Pan Václav je 57letý vyučený traktorista. Po vyučení pracoval v místě bydliště u státních statků, a to až do roku 1991, kdy byly zrušeny. Od té doby se mu již stálé zaměstnání nepodařilo sehnat. Pracoval sezónně, u soukromníků, nebo pro obec. Poté se několik let staral o nemocnou matku. Když v roce 2014 zemřela, zůstal bez prostředků. Tehdy si poprvé požádal o DPHN, které pobíral do roku 2018. Následovaly veřejně prospěšné práce od obce, které byly ukončeny v dubnu 2020 pro hrubé porušení pracovní kázně (za alkohol). Od května 2020 dosud je příjemcem DPHN.

Pan Václav je svobodný, bezdětný. Žije sám v rodinném domku po rodičích, kde má vymíněno věcné břemeno dožití. Domek patří jeho sestře a bratrovi. Podmínky k bydlení jsou skromné, ale je rád, že má střechu nad hlavou. Se sourozenci je v občasném kontaktu. Přijedou sporadicky, když je potřeba řešit něco ohledně domu, nebo rodičům na hrob. Jiné blízké kontakty neudrží. Občas zajde na pivo, kde se potká se známými.

5.10 Paní Klára

Je 56letá vysokoškolačka. Vystudovanému oboru, učitelství matematiky pro střední školy, se nikdy nevěnovala. Po ukončení studií se vdala a zahájila se svým manželem podnikání v oboru hotelnictví. Koupili si penzion na horách, který 19 let provozovali. Paní Klára zde vykonávala práce, které bylo potřeba – od recepční, přes pokojskou až po výpomoc v kuchyni. S příchodem hospodářské krize v roce 2008 se udržení chodu penzionu stávalo čím dál obtížnější, až došlo v roce 2011 k jeho naprostému bankrotu. Dluhy, v řádu milionů, z nevydařeného podnikání mají s manželem dosud. Paní Klára si je vědoma toho, že jejich splacení je prakticky nereálné. Odstěhovala se proto s manželem do propůjčené chaty v lese, kde žijí velmi skromným způsobem. Zdrojem příjmu pro ni a manžela jsou, od roku 2011 dosud, DPHN. Když jim to zdravotní stav dovoľoval, vykonávali zdarma veřejnou službu pro obec, čímž došlo k navýšení částky jejich živobytí, a tím také příspěvku na živobytí.

Nyní se paní Klára snaží vylepšovat chatu i její okolí. Má radost, když se jí podaří z materiálu nalezeného v lese vyrobit předmět užitečný pro domácnost.

Paní Klára žije stranou od lidí, hlavním společníkem je jí manžel. Děti nemají. Obrátit se o pomoc mohou na manželova kamaráda, kterému chata patří. Příležitostně je navštěvuje manželova dcera z prvního manželství, která pomáhá s dovozem většího nákupu z města. Jiné příbuzné nemá. Byla jedináček. Rodiče (otec uznávaný lékař, matka zdravotní sestra) již zemřeli. Vzpomíná na pěkné dětství a mládí, kterého se jí díky nim dostalo.

6 Interpretace získaných dat dle kategorií

Srovnáváním shod a rozdílů v informacích získaných v rozhovorech s jednotlivými respondenty se mi podařilo dosáhnout kategorií, které představím v této kapitole.

6.1 Vzpomínky na dětství

Vzpomínky na dětství byly u respondentů různorodé, od pozitivních, přes smíšené (paní Marie) až po negativní. Pouze jeden respondent (pan Václav) vzpomínky na dětství charakterizoval jako neutrální: „Jako vzpomínky z dětství ... Rodiče hodně dřeli... Po práci si táta takhle zašel na pivo... Na nás děcka moc času nebylo. Máma se ale starala, aby měla pro nás co do hrnce...“

Paní Marie pak vzpomínala na svoje dětství se smíšenými pocity. Rodiče si ji jako pětiletou adoptovali, a jak uvedla, zažila u nich jak to dobré, tak to špatné. Dobré pocházelo především od tatínka a babičky (tatínkovy maminky), špatné od matky. Ta paní Marii žádné city neprojevovala, hojně užívala alkohol, bila ji, což ovšem nakonec nevidí až tak zle, protože, jak řekla: „Jsem aspoň zvyklá od života dostávat rány.“

Negativně hodnotili svoje dětství tři respondenti (paní Božena, pan Jan a Jiří). Paní Božena vyprávěla o zanedbávání péče ze strany matky. V dětství ji a sestry, když měl otec směnu, nechávala doma samotné. Mívaly hlad a byla jim zima. Věděla, že jako nejstarší, se musí postarat o mladší sourozence. Otec se sice snažil, ale péče o pět dětí byla nad jeho síly, navíc v té době doma s matkou také popíjel alkohol. Paní Božena byla zvyklá, že se musela nějakým způsobem k situaci postavit. Chodila matku hledat do místního pohostinství, odkud jí, mnohdy i s kočárkem s nejmladší sestrou, pomáhala domů, nebo, jak řekla: „Chodila žalovat na sociálku.“ (Míněno oddělení sociálně právní ochrany dětí). Když bylo paní Boženě 15 let, rodiče se rozvedli. Děti si rozdělili. Paní Božena byla s nejmladší sestrou u matky, ostatní tři sestry vychovával otec. Matce se z dalšího vztahu narodila poslední dcera, s jejíž péčí rovněž paní Božena pomáhala.

Obdobně záporně hodnotil dětství pan Jan. Uvedl absenci matky a předání závislosti na alkoholu, o které říká, že s ní nejde nic dělat, protože „...už ji měl, když byl u matky v břichu.“

Pan Jiří nezažil takto vyhraněné situace, přesto si z dětství neodnáší kladné vzpomínky. Jak uvedl: „Matka nadřžovala nejstaršímu bráchovi. Ten mohl všechno, já nic. Podle ní jsem nikdy nic neudělal dobře. S bráchou se od té doby nesnáším.“ Druhý bratr měl podle pana Jiřího také větší štěstí než on. Rodiče ho dali studovat učební obor s maturitou, zatímco pana Jiřího, i když měl dobré známky, rád četl, nechali vyučit, jak on říká „černýmu řemeslu.“ Pan Jiří si tak vždy mezi sourozenci připadal jako ten, který neumí obstát, nic nedokázal.

Naproti tomu pozitivní hodnocení dětství převažovalo u pěti respondentů (pan Josef, paní Anna, Jana, Pavla a Klára).

Pan Josef vnímá své dětství, z pohledu rodičovských a sourozeneckých vztahů, jako harmonické. Narušované bylo pouze ze strany tehdejšího režimu, s kterým rodiče nesouhlasili. Rodina byla sledována, maminka se nemohla po mateřské vrátit na místo sekretářky. Pan Josef se nemohl jít vyučit zedníkem jako jeho bratr. Musel přijmout obor, o který neměl zájem. Tyto ústrky ze strany komunistického režimu způsobily, že rodina se uvnitř semkla, ale vůči vnějšímu prostředí uzavřela.

O fungující rodině, byť z jiných příčin, mluvila také paní Klára. V jejím případě šlo o dobré postavení otce a s ním souvisejícím finančním zajištěním. Paní Klára období dětství prožila, jak uvedla „pod ochrannými rodičovskými křídly.“

Dětství ostatních respondentek (paní Jany, Anny a Pavly) vykazovalo společný rys, kterým bylo zdravé, fungující rodinné prostředí, které jim přináší benefity, v podobě dobrých návyků, sociálních vazeb, či možnosti podpory i v dospělém věku. Ať respondenti prožili dětství jakkoli, společné pro všechny je to, že si, ať již uvědoměle, či neuvědoměle odnesli věno, které se v mnoha ohledech projevuje v celém jejich dalším životě. Jednou z těchto oblastí je způsob, jakým zvládají stav hmotné nouze, což je téma, kterému bude věnována následující podkapitola.

6.2 Strategie pro zvládání stavu hmotné nouze

Třebaže životní příběhy respondentů byly různorodé, co se týče strategií pro zvládání stavu HN, shodli se respondenti ve dvou základních:

- 1) smíření se se současným stavem
- 2) konáním možného v dané situaci

Ad 1) Smíření se se současným stavem vyjádřili Josef, Jan, Václav, Jana a Pavla. Společně pro tyto respondenty bylo, že obdobně vyjadřovali vyrovnání se se svou aktuální životní situací a absencí snahy o změnu, a to i přes potíže, s kterými se potýkají.

Josef svůj přístup vyjádřil slovy: „Jsem spokojený s tím, co mám. Nic nového si hledat nebudu. Někdy si v lese máknem natvrdo, víc se nachodíme, ale pak ještě máme tu sociálku. Takže bych to takhle rád dotáhl do důchodu.“

Obdobně Jana, uvedla, že bere situaci takovou, jaká je, přesto, že je to někdy těžké. Žije, jak řekla: „od důchodu k důchodu, nemám peníze navíc.“ Mrzí ji, že nemůže kupovat dárky vnučkám.

Obdobný názor jako Jana sdílela Pavla. Chtěla, aby daný stav věcí zůstal zachován: „Hlavně, ať to zůstane tak, jak je, ne horší.“

U dvou respondentů (Jana a Václava) jejich vyjádření smíření se s danou situací bylo blízké pasivitě. Jan: „Já už s tím stejně nic nenadělám, když jsem to zdědil po matce.“

Václav: „Každý to nějak máme. S tím nic nejde. Aspoň, že mám ten barák, po našich.“

Někteří respondenti projevovali snahu být v situaci HN aktivní, nakolik to jen bylo možné.

Ad2) Takový přístup zazněl u Boženy, Anny, Jany, Kláry, Pavly. První dvě se snažily o zlepšení finanční situace využitím nabízené pomoci z jiného než dávkového systému (charity, projektu MPSV). Jana, Klára, Pavla dokázaly pečovat o dobré rodinné vztahy, které jim zkvalitňují jejich životy. Pavla také svou pracovní činností, zlepšuje finanční situaci rodiny. Klára se stará o prostředí domu, aby se jí v něm s manželem lépe žilo.

Mnohdy se první i druhá strategie u jednotlivých respondentů prolínala. Bylo tomu tak u Jany a Pavly.

V jednom případě – u Marie - se projevila razantnější strategie – umět se porvat s životem, překonávat překážky. „Jednoduché to není, ale musím bojovat. Je důležité přežít.“

Se zvolenou strategií respondentů pro zvládnutí stavu HN souviselo jejich nastavení osobních cílů.

6.3 Nastavení osobních cílů

Ze získaných odpovědí respondentů bylo možné pozorovat provázanost mezi rodinným zázemím a nastavením osobních cílů. Čím lepší rodinné zázemí respondenti aktuálně prožívali, tím vyšší byla jejich motivace pro stanovení si individuálních cílů. Bylo tomu tak u Anny, Jany, Kláry a Pavly.

Anna za osobní cíl označila výchovu dětí, zajištění jejich podnětného prostředí: „Chci, aby děti měly, co potřebují, oblečení, školní potřeby ... Aby mohly chodit do zušky.“ Cílem Anny je také uchovat si sociální kontakty s přáteli a rodinou: „Snažím se, abych se neodstříhla od světa, i když na tom teď nejsem finančně moc dobře.“ Snahou Anny je také pomoci mamince ve stáří, a tím jí oplatit to, co pro ni udělala v době, kdy jí samotné bylo nejhůř.

Cílem Jany je udržovat pravidelné osobní kontakty s dcerami a vnoučaty, protože to ji, jak řekla, „Drží nad vodou.“ Jejím cílem je také udržet si zdraví, aby se nezhoršovalo: „Chtěla bych trochu ve zdraví pro ty holky tady být.“

Pro Kláru je cílem zachovat si bydlení a soběstačnost pro sebe a manžela, aby, jak uvedla: „... vyšla ten kopec k chatě a schody nahoru. A manžel taky. Protože sám by tady člověk být nemohl. To by musel jít někde do domova důchodců.“

Podobně při stanovení osobních cílů myslí na druhé Pavla. Jejím cílem je udržet syna na studiích, pečovat o svoje zdraví, aby se nezhoršovalo a ona mohla vykonávat dosavadní práci. Kromě toho je jejím cílem zachovat si alespoň malý komfort pro sebe a syna v podobě občasného výletu za kulturními památkami.

Někdy stanovení osobního cíle přímo vyplývalo z respondentova přístupu k životu. U Marie to byl postoj postavit se životu čelem. Vylepšit si bydlení, dochovat psy.

Případně vycházelo ze smíření se s daným stavem. Jak uvedl Josef: „Co bych chtěl? Trochu udržovat chaloupku... jinak ... jsem spokojený s tím co mám.“ Obdobně Jiří: „Cíl nějakěj jasnej ... to nemám. Žiju tak jak to jde.“

Osobní cíle většiny dotázaných nebyly nijak radikální. Výjimkou byla Božena, která jako hlavní cíl uvedla odchod od manžela a nalezení si vhodného bydlení pro ni a děti.

Ve dvou případech (Jan a Václav) svými výpověďmi projeví naprostou rezignaci a absenci osobních cílů.

To, jaké si respondenti dávali, či nedávali osobní cíle, se promítalo také v jejich pohledu do budoucnosti.

6.4 Výhled do budoucnosti

V této kategorii jsem největší počet shodných názorů zaznamenala u pěti respondentů (Anny, Boženy, Jany, Kláry, Pavly), kteří na budoucnost pohlíželi s přáním zachovat stávající, ať to byly fungující rodinné vztahy, zdraví, bydlení. Shodné také bylo to, že jejich pohled do budoucnosti byl, vůči jejich současné situaci realistický. Jana svůj postoj charakterizovala slovy: „Velké plány do budoucna nemám. Vždycky to nějak dopadne. Snažím se myslet pozitivně.“

Oproti tomu jsem v jednom případě, zaznamenala postoj, kdy respondent (Jiří) budoucnost spojoval s plánem, který v kontextu s realitou byl spíše snem. Obracel se k němu v myšlenkách, bez toho, aniž by činil praktické kroky k jeho naplnění. Chtěl mít lepší bydlení, ale ne azylové, protože tam to podle něj nejde. Není tam soukromí. Krade se tam. Jiří uvedl, že kdyby byl uznaný invalidním, mohl by pracovat v chráněné dílně, skrze kterou by měl možnost bydlet sám v bytě. Potřeboval by proto pravidelně docházet k lékařům na kontroly. To ale nedělá.

U dalších třech respondentů jsem se setkala s tím, že o budoucnosti neměli de facto žádnou představu. Jan: „Nevím ... té se nedožiju.“ Podobně Václav: „Tak takhle jsem neuvažoval ... Snad jen, aby mně to doma nespadlo na hlavu ...“ Josef: „Budoucnost? Nevíte, co bude zítra.“

U jedné respondentky jsem zaznamenala strach z budoucnosti, vyplývající zejména z celosvětových událostí. Jak uvedla Marie: „Nevíme, co bude. Je tu strach, co Putin udělá.“ Obrací se proto k vyšším mocnostem, které nazývá anděly. Děkuje jim za to, co má a prosí za zlomení zla ve světě. Uvědomuje si, že je potřeba se uskromnit a vážit si svobody, kterou máme.

Na to, jakou roli v procesu plánování, a nejenom v něm, přisuzovali respondenti sociálním pracovníkům, se zaměřím v následující podkapitole.

6.5 Role sociálních pracovníků v životě respondentů

Sociální pracovníci pro respondenty, nejčastěji představovali zdroj sociálních kontaktů. Uvedl to Josef, Jana a Jan. U Jana tyto sociální kontakty nahrazovaly chybějící rodinné. Jana si pochvalovala vlídného přístupu a ochoty ze strany sociálních pracovníků HN. Současně věděla, že celkový sociální systém je nějak nastavený, a tedy i kompetence sociálních pracovníků mají své limity.

Další dvě respondentky (Marie a Božena) uvedly, že k sociálním pracovníkům HN mají důvěru. Marie si toho váží: „Lidé jsou na vesnici tvrdí.“ Musí si tak vybírat, komu může důvěřovat a komu ne. Božena pak vyjádřila celkovou důvěru k sociálním pracovníkům i z jiných institucí, protože, jak uvedla: „Jsem zvyklá od mlada, říkat si o pomoc.“

Takový názor byl blízký Anně, která roli sociálních pracovníků HN viděla v partnerství s klientem. Potřebovala by zcela uzavřít dluhy z podnikání, věděla ale, že rozsah pomoci sociálních pracovníků HN má své hranice.

Tři respondenti (Klára, Pavla a Václav) spojovali úlohu sociálních pracovníků HN se zajištěním výplaty sociálních dávek. Václav kromě toho projevil potřebu pomoci s nalezením práce.

Jiří zmínil praktické poskytnutí pomoci ze strany sociálního pracovníka, a to uložení osobních dokladů na úřadu. Naopak s čím ví, že nemůže pomoci je zajištění standardního bydlení v bytě, o které by stál, nikoli na azylové ubytovně, kam jít nechce.

7 Shrnutí výsledků výzkumu

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo: „Zjistit, jak vnímají dlouhodobí příjemci dávek pomoci v hmotné nouzi svoji situaci a jak dlouhodobé pobírání dávek ovlivňuje jejich osobní cíle.“

Z provedeného výzkumu bylo zjištěno, že dlouhodobé žití ze sociálních dávek klade vysoké požadavky na zachování si přijatelných životních podmínek. Dle získaných dat lze konstatovat, že lepší úspěšnost zvládnout stav dlouhodobého nedostatku finančních prostředků vykazovali ti, kteří zažili spokojené dětství, kdy získali dostatek sociálních návyků a uchovali si dobré rodinné vztahy i v dospělosti. Bylo tomu tak u čtyřech respondentů, kteří uvedli vyšší subjektivně vnímanou kvalitu života, i přes objektivně vzato skromný život příjemců dávek HN.

Zjištěné koresponduje s názorem Smékala (2002, s. 415-416). Pokud je prostředí původní rodiny zdravé, bohaté na podněty, má to zásadní, pozitivní vliv na rozvoj osobnosti člověka a jeho chování v pozdějším věku.

Obdobně Vágnerová (2004, s. 45-46) označuje rodinu za: „nejvýznamnější sociální skupinu“, kde jedinec získává schopnost přizpůsobit se jinému sociálnímu prostředí.

Tři respondenti si z dětství odnesli negativní vzorce chování v podobě získané závislosti na alkoholu, které přičítali vliv na dlouhodobém setrvávání v systému dávek pomoci v hmotné nouzi a celkovému zhoršování se jejich životní situace. Vzhledem k tomu, že nemají rodinné zázemí, vnímají svoji aktuální situaci nepříznivě, což u nich způsobuje neochotu ke změně. V jejich odpovědích tak bylo možno pozorovat absenci cílů, plánů, až rezignaci.

U dvou respondentek naopak chybné rodinné prostředí v dětství způsobilo, že v dospělosti dokázaly čelit dlouhodobě zažívané hmotné nouzi, překonávat překážky a neztratit aktivní přístup k životu.

V jednom případě se podařilo u respondenta identifikovat neodpoutání se od původní rodiny, které způsobilo, že v dospělosti nedokázal převzít plnou odpovědnost za svůj život a adekvátním způsobem řešit problémy. Namísto toho, si přivykl minimálnímu životnímu standardu, ve kterém se cítí v podstatě dobře.

Ve způsobu, jakým respondenti hodnotili vlastní životy, zaznívaly také jejich potřeby. Nejčastěji uváděnou potřebou byla potřeba mít zajištěné primární potřeby (jídlo, ošacení, bydlení, zdraví). Pokud tyto měly zajištěny, vnímali svůj současný život jako uspokojivý. Ve svých odpovědích to uvedlo osm respondentů.

Bylo možné se setkat i s vyjádřením absence naplňovat základní potřeby, a to u dvou respondentů, kteří zažívají, v jednom případě zjevné, v druhém skryté bezdomovectví. Tito k zajištění základních potřeb přistupovali s laxností, až rezignovaností. Pokud byla možnost jídla, noclehu, využili ji, pokud nebyla, obešli se bez ní.

Navzdory tomu, také tyto dva respondenti vyjádřili potřebu naplnění sekundárních potřeb (lásky, sociálních kontaktů, potřeby pomáhat druhým), jak o tom hovoří Cakirpaloglu (2012, s. 759): „I osoba, jejíž život probíhá ve znamení chronického neuspokojení základních potřeb, pociťuje vyšší tendence, ideály a obsahy.“

Pokud jde o sekundární potřeby, ty uvedli všichni respondenti. Největší shoda (šesti respondentů) panovala u potřeby udržovat kontakty s rodinou. V rámci rodinných kontaktů pak převažovala potřeba starat se o druhé (u čtyř respondentů). Jedna respondentka vyjádřila potřebu seberealizace v rámci zlepšování prostředí, ve kterém žije.

Druhá shoda, v počtu čtyř respondentů, byla v projevené potřebě mít doma živé zvíře (kočka, pes).

Potřebu sociálních kontaktů s jinými lidmi vyjádřili dva respondenti, přitom u jednoho z nich šlo o potřebu stýkat se s lidmi ze stejné referenční skupiny a u druhého o potřebu sociálních kontaktů pro vlastní zábavu a vyplnění volného času.

Dílčí cíl: „Zjistit, jakou roli v životní situaci dlouhodobých příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi zastávají sociální pracovníci.“

Ze získaných dat vyplynulo, že dlouhodobí příjemci dávek pomoci v hmotné nouzi kladli velký důraz na prožité dětství, z kterého odvozovali své životní příběhy, potažmo způsoby, jakými se vyrovnávají s dlouhodobým stavem hmotné nouze. Všichni respondenti se shodli v tom, že roli sociálních pracovníků v tomto procesu považují za spíše podpůrnou, přesto přínosnou. Význam sociálních pracovníků pro jejich životy hodnotili v tomto pořadí: zdroj sociálních kontaktů (4 respondenti),

zajištění výplaty sociálních dávek (3 respondenti), poskytnutí důvěry (2 respondenti), partnerský přístup (1 respondent).

Tři respondenti by také uvítali větší rozsah působnosti sociálních pracovníků úřadů práce, a to v oblasti zajištění standardní formy bydlení, pracovních nabídek a dluhové problematiky.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo nahlédnout na život dlouhodobých příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi z jejich perspektivy a na jejich zkušenost s podporou ze strany sociálních pracovníků.

V teoretické části byl nejdříve objasněn vznik systému dávek pomoci v hmotné nouzi v České republice. Zmíněny byly také historické souvislosti vývoje pomoci chudým ve světě. Druhá kapitola byla věnována vysvětlení termínů, jakými jsou: pomoc v hmotné nouzi, osoba v hmotné nouzi. Dále se zabývala příčinami vzniku hmotné nouze a jejími důsledky na člověka, který dávky pomoci v hmotné nouzi pobírá dlouhodobě. Třetí kapitola byla zaměřena na příjemce pomoci v hmotné nouzi, jejich typologii a potřeby.

Ve výzkumné části byl nejprve představen cíl výzkumu a výzkumná otázka. Následoval popis a zdůvodnění metody a techniky sběru dat, objasnění způsobu výběru komunikačních partnerů, a etické stránky výzkumu. Sesbíraná data, získaná formou polostrukturovaného rozhovoru, byla poté zpracována. Prvně byly vytvořeny charakteristiky jednotlivých respondentů, poté byla zjištěná data prezentována dle jednotlivých kategorií. Následovala sumarizace výsledků výzkumu ve vztahu k odborné literatuře.

Provedeným výzkumem jsem zjistila, že dlouhodobost pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi přináší akceptaci klientů na nižší životní standard (pozorováno u všech respondentů). Tato akceptace ovšem nutně neznamenala zhoršené vnímání kvality života (8 respondentů), absenci osobních cílů (8 respondentů) a plánů (7 respondentů).

Z provedeného výzkumu jsem zjistila, že zákonná opatření zaměřená na zkrácení doby pobírání dávek, jakým je snížení částky živobytí na existenční minimum po šesti měsících pobírání příspěvku na živobytí, není pro respondenty natolik motivující, aby dokázali svou situaci v této lhůtě vyřešit a z dávkového systému odejít. Dle vyjádření respondentů (8) dlouhodobost pobírání dávek závisela na celkovém souběhu více faktorů, z nichž významnou roli přisuzovali rodinnému zázemí.

Proto je dle mého názoru důležité poznat životní styl klienta v kontextu s jeho dětstvím, a dalšími faktory, které mají podíl na vzniku jeho nepříznivé sociální situace.

Tyto znalosti jsou uplatnitelné při sociální práci s klienty dávek pomoci v hmotné nouzi. Lze tak, na základě vhodně zvolených metod a technik sociální práce včasné intervenovat a nabídnout klientovi podporu v nastavování si cílů a plánů tak, aby nedošlo ke konzervaci jeho stavu a zacyklení v systému dávek pomoci v hmotné nouzi.

Význam této bakalářské práce proto spatřuji v možnosti praktického využití ze strany sociálních pracovníků, kteří s touto cílovou skupinou pracují, neboť jak uváděli respondenti, sociální pracovníky vnímají vesměs pozitivně a jejich podporu a pomoc očekávají.

Jsem si vědoma, že ne všechny potřeby klientů mohou vyřešit sociální pracovníci úřadu práce. Respondenty uváděné nenaplněné potřeby z oblasti bydlení, dluhů, chráněných pracovních míst, spadají do kompetence samospráv, jiných orgánů či neziskových organizací. Sociální pracovník úřadu práce má v těchto oblastech jen omezené možnosti. Zde se dle mého názoru naskýtá prostor pro další výzkum, tentokrát zaměřený na větší skupinu klientů hmotné nouze a jejich potřeby. Data vzešlá z takto provedeného výzkumu by pak byla využitelná pro jednání s těmito institucemi.

Bibliografický seznam

Literární zdroje:

BŘESKÁ, N., T. URBAN a L. VRÁNOVÁ. 2019. Dávky pomoci v hmotné nouzi. Olomouc: ANAG. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7554-213-7.

BEDRNOVÁ, Eva a Ivan NOVÝ. 2007. Psychologie a sociologie řízení.3. Praha: Management Press, ISBN 978-80-7261-169-0.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. 2012. Úvod do psychologie osobnosti. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-4033-1.

DISMAN, Miroslav. 2006. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.

HENDL, Jan. 2016. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

JANDOUREK, Jan. 2008. Průvodce sociologií. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2397-6.

JANEBOVÁ, Radka. 2021. Jak pracovat s ne/nezodpovědností klientů v sociální práci? Model „společné odpovědnosti“ Iris Marion Young. Sociální práce/Sociálna práca, č. 3, s. 128-142. ISSN 1213-6204.

KELLER, Jan. 2005. Soumrak sociálního státu. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-41-5.

KODYMOVÁ, Pavla a Jana KOLÁČKOVÁ. 2005. „Sociální práce s nezaměstnanými“. In MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2005. Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.

KOLDINSKÁ, Kristina. 2007. Sociální právo. Praha: Vydavatelství C. H. Beck. ISBN 978-80-7179-620-6.

KREBS, Vojtěch a kol. 2005. Sociální politika. 3. vydání. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-050-5.

- KREBS, Vojtěch a kol. 2015. Sociální politika. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-921-2.
- MIOVSKÝ, Michal. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-247-1362-4.
- PATTON, Michael Quinn, 2002. Qualitative Research & Evaluation Methods. 3. vydání. London: Sage. ISBN 0-7619-1971-6.
- PRŮŠA, Ladislav, P. VÍŠEK a R. JAHODA. 2014. Alchymie nepojistných sociálních dávek. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-528-3.
- SIROVÁTKA, Tomáš. 2000. Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2307-4.
- SIROVÁTKA, Tomáš, O. HORA a P. KOFROŇ. 2008. „Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice“. Fórum sociální politiky. 5/2008: 2-8. Praha: Vydavatelství KUFŘ. ISSN 1802-5854.
- SMĚKAL, Vladimír. 2002. Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-85947-80-3.
- ŠABATOVÁ, Anna, M. BLECHA a J. ČERNÁ, et al. 2017. Dávky pomoci v hmotné nouzi. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). ISBN 978-80-7552-802-5.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, ISBN: 978-80-7367-313-0.
- TOMEŠ, Igor. 2010. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. 2004. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3
- ŽIŽKOVÁ, Jana 2005. „Proces transformace sociální politiky v ČR“. In KREBS, Vojtěch a kol. Sociální politika. 3. vydání. Praha: ASPI. ISBN: 80-7357-050-5.

ŽIŽKOVÁ, Jana. 2015. „Chudoba a problém chudoby v české společnosti“. In: KREBS, Vojtěch a kol. Sociální politika. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN: 978-80-7478-921-2.

Elektronické zdroje:

KORYCHOVÁ, Marie. Kdo je v Česku ohrožen příjmovou chudobou? [online]. © 2018 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2018/06/22/kdo-je-v-cesku-ohrozen-prijmovou-chudobou/>

Living conditions in Europe 2018 edition. 2018. ISBN 978-92-79-86498-8. Dostupný také z: [884f6fec-2450-430a-b68d-f12c3012f4d0 \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_8_10_10&plugin=1)

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. [online]. © 2019 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: [fc21e44e-3338-4530-f74e-080dc4d685f8 \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz/2019/02/19/21e44e-3338-4530-f74e-080dc4d685f8)

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. [online]. © 2020 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: [82a74029-dd55-895f-4d5e-04038686c70d \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz/2020/02/07/82a74029-dd55-895f-4d5e-04038686c70d)

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. [online]. © 2022 [cit. 2022-10-17]. Dostupné z [Minimální mzda \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz/2022/10/17/2022-10-17-17)

Nařízení vlády č. 281/1995 Sb., kterým se zvyšují částky životního minima. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 13. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-281#p1-1-e>

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Sněmovní tisk 1063/0. Vládní návrh na vydání zákona o pomoci v hmotné nouzi. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. [online]. © 2002-2006 [cit. 7. 1. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=1063&ct1=0>

PROKOP, Daniel. 2019. Rozhovor. In: *Prostor X*. 7. 10. 2019, 06:00. Dostupné z: https://www.reflex.cz/clanek/prostor-x/97796/vychovavame-si-casovanou-bombu-a-do-5-let-to-pocitime-spousta-mladych-bude-bez-prace-rika-sociolog-prokop.html#utm_content=freshnews&utm_term=daniel%20prokop&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz

Přehled o vývoji částek minimální mzdy. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/prehled-o-vyvoji-castek-minimalni-mzdy>

Zákon č. 463 ze dne 29. října 1991 o životním minimu. Dostupný také z: In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 13. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-463#p3>

Zákon č. 110 ze dne 14. března 2006 o životním a existenčním minimu. Dostupný také z: In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 13. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110#p2>

Zákon č. 482 ze dne 6. 11. 1991 o sociální potřebnosti. Dostupný také z: In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 13. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-482#p1>

Zákon č. 111 ze dne 31. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi. Dostupný také z: IN: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 13. 12. 2020]. Dostupné z: [111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi \(zakonyprolidi.cz\)](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/111/2006_Sb_Zakon_o_pomoci_v_hmotne_nouzi)

Použité zkratky

HN – hmotná nouze

DByd – doplatek na bydlení

DPHN – dávky pomoci v hmotné nouzi

MPSV – ministerstvo práce a sociálních věcí

PnŽ – příspěvek na bydlení

SSP – státní sociální podpora

ZPHN – zákon o pomoci v hmotné nouzi